

**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

**НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
З ДИСЦИПЛІНИ
«ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ»
(для бакалаврів)**

КИЇВ - 2018

Підготовлено доцентом кафедри психології О.Л.Шопшею

Затверджено на засіданні кафедри психології
(протокол № 1 від 27.08.2018)

Затверджено науково-методичною комісією кафедри психології (протокол №1 від 7.09.2018)

Схвалено Вченою радою Навчально-наукового інституту міжнародних відносин і соціальних наук.

Шопша О.Л. Навчальна програма дисципліни "Вікова психологія" (для бакалаврів). – К.:МАУП. 2018.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, тематичний план, зміст дисципліни "Вікова психологія", теми контрольних робіт, вказівки до виконання контрольної роботи, питання для самоконтролю, а також список літератури.

ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
2018

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мета вивчення дисципліни полягає у формуванні у студентів ґрунтовних знань про зміст і закономірності психічного розвитку індивіда протягом онтогенезу, а також навичок емпіричного дослідження особливостей вікового розвитку психіки людини, вміння враховувати їх при організації навчально-виховної роботи в школі, психодіагностики та корекції відхилень від вікових нормативів.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні знати:

- основні закономірності психічного розвитку індивіда на різних етапах,
- принципи і методи побудови досліджень у віковій психології,
- критерії періодизації психічного розвитку,
- особливості формування пізнавальних, емоційно-вольових процесів та особистості протягом онтогенезу;
- вмінні пояснювати психічний розвиток людини з позицій різних концепцій, ставити перед собою науково-пізнавальні завдання та розв'язувати їх, враховуючи якісні характеристики психічного розвитку людини, обґрунтовувати використання тих чи інших психодіагностичних, розвивальних та корекційних заходів з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей людини.

Основні завдання курсу:

1. Ознайомити слухачів з основами поняттями, принципами, концепціями вікової та педагогічної психології.

2. Висвітлити специфіку психічного розвитку людини на різних етапах онтогенезу, підходи до періодизації психічного розвитку особистості та основні психологічні закономірності процесу навчання та виховання.

3. Виробити у студентів ряд умінь та навичок застосування набутих знань у практичних сферах своєї діяльності, активізувати особистісний та творчий потенціал майбутнього фахівця.

«Вікова психологія» є складовою частиною дисциплін психолого-педагогічного циклу нормативного блоку. Її вивчення передбачає розв'язання низки завдань фундаментальної професійної підготовки висококваліфікованих фахівців, зокрема: опанування системою знань про закономірності психічного розвитку та становлення особистості на різних етапах її життя.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Дисципліни

«Вікова психологія»

№ п/п	Назва змістового модуля і теми
Змістовий модуль I. Теоретико-методологічні основи дослідження вікових особливостей психіки	
Тема 1	Вікова психологія як наука
Тема 2	Історія розвитку вікової психології
Тема 3	Фактори і закономірності психічного розвитку
Тема 4	Періодизація вікового розвитку
Змістовий модуль II. Особливості психічного розвитку на різних вікових етапах	
Тема 5	Психологія дитини немовлячого віку
Тема 6	Психологічна характеристика дитини раннього віку
Тема 7	Психологія дошкільного дитинства
Тема 8	Психологічні особливості молодшого школяра
Тема 9	Психологія особистості підлітка
Тема 10	Психологія ранньої юності
Тема 11	Психологія ранньої дорослості
Тема 12	Психологія зрілого дорослого віку.
Тема 13	Психологія старості
Всього годин: 120	

ЗМІСТ
дисципліни
"ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ"

**Змістовий модуль І- Теоретико-методологічні основи
дослідження вікових особливостей психіки**

Тема 1. Вікова психологія як наука

Предмет вікової психології, основні завдання та категорії вікової психології. Зв'язок вікової психології з іншими науками. Принципи досліджень у віковій психології: принципи детермінізму, об'єктивності, єдності психіки і діяльності, принцип розвитку. Класифікація методів вікової психології та специфіка їх застосування при вивченні вікових аспектів розвитку психіки. Організаційні методи у віковій психології (порівняльний, лонгitudний, комплексний). Характеристика емпіричних методів вікової психології: спостереження, анкетування, бесіда, інтерв'ю, вивчення продуктів діяльності, експеримент, психодіагностичні методики.

Література [1, 3 – 6, 8 – 10, 14, 16, 17, 21, 23,30,31,34,35, 39, 43]

Тема 2. Історія розвитку вікової психології

Передумови виникнення вікової психології як самостійної науки: джерела вікової психології в античній філософії. Природничі основи розвитку вікової психології. Роль еволюційної теорії Ч. Дарвіна в розвитку вікової психології.

Розвиток вікової психології у працях зарубіжних авторів ХІХ — початку ХХ ст. Біогенетичний підхід до розвитку психіки в онтогенезі (С. Холл, К. Бюллер, Е. Клапаред та ін.). Соціогенетичний підхід у віковій психології (П. Жане, Дж. Уотсон, Дж. Дьюї, Е. Дюркгейм).

Новітні досягнення у віковій психології за кордоном (Ж. Піаже, А. Валлон, Дж. Брунер).

Розвиток вікової психології в дореволюційній Росії. Психологічна концепція К. Д. Ушинського. Вікова психологія після жовтневого перевороту 1917 р. в Росії. Проблеми вікової психології у працях П. П. Блонського, Л. С. Виготського, Д. М. Узнадзе, С. Л. Рубінштейна, О. М. Леонтєва, Г. С. Костюка, Л. І. Божович.

Дослідження в галузі вікової психології за кордоном (З. Фрейд, А. Фрейд, М. Бюллер, Е. Еріксон та ін.).

Література [1, 3 – 8 – 10, 12, 14, 16, 17, 21, 23,30,31,34-36, 37, 39, 42]

Тема 3. Фактори і закономірності психічного розвитку

Поняття про психічний розвиток. Співвідношення понять “розвиток”, “дозрівання”, “формування”, “становлення”. Основні закономірності розвитку.

Аналіз основних концепцій психічного розвитку.

Основні фактори психічного розвитку. Біологічні передумови психічного розвитку. Діяльність і спілкування як умови і засоби психічного розвитку.

Проблема співвідношення навчання і розвитку. Поняття про рівень актуального та зону найближчого розвитку дитини. Сенситивні періоди в розвитку дитини.

Література [1, 3 – 8 – 10, 12, 14, 15, 16, 17, 21, 23,30,31,34 - 38, 40, 44]

Тема 4. Періодизація вікового розвитку

Поняття про вік. Принципи і критерії вікової періодизації. Соціальна ситуація розвитку, провідний вид діяльності та психічні новоутворення як критерії вікової періодизації.

Вікова періодизація Д. Б. Ельконіна. Стадії соціалізації за А. В. Петровським. Психосексуальні стадії розвитку особистості за З. Фрейдом.

Нормальна і аномальна лінії розвитку в періодизації Е. Еріксона.

Література [1, 3 – 6, 8 – 10, 14, 16, 17, 21, 23,30,31,34,35, 39, 42, 44.]

Змістовий модуль II . Особливості психічного розвитку на різних вікових етапах

Тема 5. Психологія дитини немовлячого віку

Фаза новонародженості як особливий період немовлячого дитинства. Причини кризи новонародженості. Вроджені безумовні рефлексії та їх роль у розвитку новонародженого. Первинний сенсорний розвиток новонародженого. Розвиток емоційної сфери. Комплекс поживлення як перша соціальна реакція немовляти.

Безпосередньо-емоційне спілкування немовляти з дорослими як провідний вид діяльності. Оволодіння мовленням у немовлячий період. Сенсомоторний розвиток та виникнення наочно-дійового мислення в немовлячий період.

Література [1, 3 – 10, 12 - 14, 16, 19, 21, 23, 24, 30 - 32, 34, 35, 36, 39, 40, 42 - 44]

Тема 6. Психологічна характеристика дитини раннього віку

Особливості соціальної ситуації розвитку дитини в ранньому віці. Предметно-маніпулятивна діяльність як провідний вид діяльності в ранньому віці. Поняття про предметні та знаряддеві дії. Перші ігри дітей.

Розумовий розвиток у ранньому віці. Розвиток самосвідомості, моральних почуттів. Криза третього року життя: причини, основні поведінкові прояви.

Література [1, 3 – 10, 12 - 14, 16, 18, 19, 21, 23 - 25, 30 - 35, 36, 37, 39, 40 - 44]

Тема 7. Психологія дошкільного дитинства

Соціальна ситуація розвитку дитини дошкільного віку. Потреби дошкільнят та формування мотивів поведінки. Ієрархія мотивів. Формування перших етичних норм поведінки. Розвиток самосвідомості в дошкільному віці та формування Я-концепції. Формування статевої ідентичності в дошкільнят. Сюжетно-рольова гра як провідний вид діяльності дошкільнят.

Основні тенденції розвитку мислення в дошкільному віці. Розвиток наочно-образного мислення. Формування основ словесно-логічного мислення. Розвиток уваги дитини дошкільного віку. Особливості пам'яті дошкільнят. Пізнавальна та емоційна уява дітей дошкільного віку.

Розвиток продуктивних видів діяльності в дошкільному віці: зображувальна та конструктивна діяльність.

Література [1, 3 – 10, 12 - 14, 16 - 19, 21 - 25, 30 - 35, 36, 37, 39, 40 - 45]

Тема 8. Психологічні особливості молодшого школяра

Специфіка соціальної ситуації розвитку молодшого школяра.

Структура навчальної діяльності в молодшому шкільному віці.

Розвиток пізнавальних процесів та інтересів молодших школярів.

Розвиток особистості молодшого школяра. Засвоєння моральних норм і правил поведінки. Стадії морального розвитку за Л. Колбергом.

Розвиток емоційно-вольової сфери молодших школярів. Особливості розвитку самосвідомості в молодшому віці.

Характеристика психічних новоутворень у молодшому шкільному віці.

Література [1, 3 – 6, 8 – 10, 12 - 14, 16 - 27, 30 - 35, 36, 37, 39, 40 - 45]

Тема 9. Психологія особистості підлітка

Характеристика соціальної ситуації розвитку підлітка. Прагнення до дорослості як базове новоутворення віку.

Розвиток пізнавальних процесів та інтересів підлітків: критичність мислення, рівень абстрагування, узагальнення, система прямих і зворотних логічних операцій. Егоцентризм підліткового мислення. Мотиви навчальної діяльності. Мрії підлітка як специфічні прояви підліткової уяви.

Основні психологічні новоутворення підліткового віку.

Розвиток самосвідомості в підлітковий період. Формування статевої ідентичності. Криза підліткового віку.

Комунікативна діяльність у середньому шкільному віці. Інтимноособистісне спілкування та його роль в особистісному розвитку підлітка. Проблема “важких підлітків”.

Література [1 – 6, 8 – 14, 16, 17,19,21, 23 – 25, 28 – 32,34 - 36,38 - 45]

Тема 10. Психологія ранньої юності

Соціальна ситуація розвитку в юнацькому віці.

Формування статево-рольових цінностей і статево-рольового самовизначення юнаків і дівчат: співвідношення фемінності — маскулінності. Дружба і кохання в юнацькому віці.

Мотиви поведінки і ціннісні орієнтації в юності.

Психологічні особливості вибору майбутньої професії. Професійне самовизначення. Особливості навчально-професійної діяльності юнаків і дівчат.

Характеристика основних новоутворень юнацького віку.

Література [1 – 6, 8 – 10,12 - 16, 19,21, 23 – 25,29– 32,34 - 36,39,40, 42 - 44,46]

Тема 11. Психологія ранньої дорослості.

Дорослість як психологічний період. Проблема періодизації дорослості. Соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність. Розвиток особистості в період дорослості. Нормативні кризи дорослості..

Психофізіологічний та пізнавальний розвиток в період дорослості.

Література [1, 3 – 6, 8 – 10,12 - 16, 19, 23, 30– 32,34 - 36,39,40, 42- 44]

Тема 12. Психологія зрілого дорослого віку.

Зміни фізичного розвитку в зрілому дорослому віці. Розвиток когнітивної сфери в зрілому дорослому віці. Сімейні стосунки в зрілому дорослому віці. Професійний розвиток. Особливості Я-концепції в зрілому дорослому віці. Криза зрілого віку.

Тема 13. Психологія старості

Старість як біосоціопсихологічне явище. Теорії старіння і старості. Проблема вікових меж старості.

Соціальна ситуація розвитку старості і провідна діяльність в старості. Особисті особливості в старості. Особливості Я-концепції в старості.

Пізнавальна сфера в період старіння.

Література [1, 3 – 6, 8 – 10,12,14, 16, 23, 31,35, 36,39,40, 42]

Теми контрольних робіт.

1. Теоретичні й практичні задачі дитячої (вікової) психології.
2. Дитяча й генетична психологія. Предмет, об'єкт і методи дослідження.
3. Зростання і розвиток дитини. Критерії розвитку.
4. Типи розвитку. Специфіка психічного розвитку дитини.
5. Дитинство як предмет науки. Причини виникнення дитячої психології.
6. Особливості дитинства сучасної дитини.
7. Епігенетична теорія розвитку особистості Е. Еріксона. Основні поняття. Стадії психосоціального розвитку особистості. Ритуалізація як спосіб подолання життєвих криз. Синдром соціальної патології ідентичності.
8. Етапи наукової біографії Ж. Піаже: від відкриття егоцентризму до вчення про стадії інтелектуального розвитку.
9. Поняття стадій розвитку в концепції Ж. Піаже.
10. Поняття вищих психічних функцій. Закони психічного розвитку. "Ідеальна" і "реальна" форми розвитку.
11. Проблема періодизації в роботах Л.С. Виготського: поняття "віку", "соціальної ситуації розвитку", стабільні й критичні віку.
12. Проблема періодизації в роботах Д.Б. Ельконіна.
13. Загальна характеристика криз розвитку. Значення криз у психічному розвитку дитини.
14. Основні принципи генетичного дослідження психічного розвитку.
15. Поняття умов, джерел і рушійних сил психічного розвитку.
16. Проблема навчання й розвитку в роботах Л.С. Виготського. Поняття "зони найближчого розвитку". Проблема сензитивних періодів.

17. Теоретичне й практичне значення культурно-історичної концепції Л.С. Виготського для психології.
18. Залежність психічного розвитку від змісту й структури діяльності дитини. Поняття провідної діяльності. (А.Н. Леонтьєв, Д.Б. Ельконін).
19. Гра й психічний розвиток дитини.
20. Психічна діяльність як інтеріоризація зовнішньої предметної діяльності суб'єкта (А.Н. Леонтьєв, П.Я. Гальперін).
21. Вчення про дію в роботах А.В. Запорожця, П.Я. Гальперіна, Д.Б. Ельконіна.
22. Роль спілкування в психічному розвитку дитини.
23. Вікові особливості дітей: (дитинство, ранній вік, дошкільний вік, молодший шкільний вік, підлітковий).
24. Вік як природний елемент самосвідомості.
25. Натуралістичні подання про вікову психологію на початку ХХ століття.
26. Суспільно-історичний підхід у розумінні вікових категорій.
27. Взаємозв'язок вікової періодизації з механізмами психічного розвитку людини й історичних змін системи суспільного виховання й навчання.
28. Історична динаміка віку життя як основа зміни вікової самосвідомості людей.
29. Вік як функція біологічного й історичного часу.
30. Закономірності гетерогенності в ході онтогенетичного розвитку людини.
31. Основні класифікації вікових періодів: особливості й недоліки.
32. Поняття вікового новотвору як нового типу будови особистості.
33. Зміна психологічних характеристик вікової динаміки.
34. Потреби як ключ до побудови міждисциплінарної концепції людини.
35. Концепція пошукової активності, потреба в новій інформації, нових переживаннях.
36. Роль і вплив творчої діяльності на соматичне й психічне здоров'я людини.
37. Аналіз продуктивності творчої праці в різні вікові періоди.
38. Статистичні дослідження Х. Лемана.
39. Міжособистісна й внутрішньоособистісна гетерохроність і творча діяльність. Типи творчої еволюції.
40. Поняття біологічного, соціального, психологічного віку.
41. Кризові періоди розвитку людини й трудова діяльність.
42. Концепція розвитку особистості Е. Еріксона.
43. Психосоціальна ідентичність людини й психічне здоров'я.
44. Проблема відповідності рівня професійної освіти й особистісної зрілості молоді людини рівню технологій і соціального життя суспільства.
45. Гетерохроність психічного й соціального дозрівання.
46. Прийняття себе й відповідальності за свій вибір.
47. Психологічний захист молодих людей.
48. Предмет і завдання акмеології.
49. Зрілість як вищий рівень розвитку індивіда.
50. Самоактуалізація середини життя - дилема "вільного" і "необхідного".
51. Криза середини життя.
52. Індивідуальність як головне завоювання зрілості, свідомість відповідальності й прагнення до неї.
53. Фізична зрілість, психологічна й особистісна зрілість.
54. Особливості психологічного захисту в дозрілих літах.
55. Етап пізньої зрілості.
56. Психосоціальні й фізіологічні особливості. Індивідуальні прояви старіння.
57. Особливості пізнавальних і емоційно-вольових процесів у літньої людини.
58. Інтелект і старіння - дослідження творчих здатностей при старінні.
59. Психологічні особливості нормального й аномального старіння.

Питання для самоконтролю.

1. Вікова психологія як наука, її предмет та основні завдання.
2. Взаємозв'язок вікової психології з іншими науками.
3. Принципи досліджень у віковій психології.

4. Класифікація методів вікової психології.
5. Характеристика організаційних методів дослідження у віковій психології (лонгітюдний, порівняльний, комплексний).
6. Емпіричні методи у віковій психології (спостереження, експеримент, бесіда, опитування, тестування, проєктивні методи, аналіз продуктів діяльності тощо).
7. Виникнення вікової психології як самостійної науки.
8. Біогенетичний підхід до вивчення розвитку психіки в онтогенезі в кінці XIX — на початку XX ст. (С. Холл, К. Бюллер, Е. Клапаред).
9. Соціогенетичний підхід до розвитку психіки в онтогенезі у психології кінця XIX — початку XX ст. (Е. Дюркгейм, П. Жане, Дж. Уотсон).
10. Теорія конвергенції двох факторів В. Штерна.
11. Новітні досягнення у віковій психології за кордоном (А. Валлон, Ж. Піаже та ін.).
12. Розвиток вікової психології в дореволюційний період у Росії.
13. Теорія культурно-історичного розвитку вищих психічних функцій Л. С. Виготського.
14. Дослідження проблем вікової психології за кордоном (З. Фрейд, А. Фрейд, Е. Еріксон та ін.).
15. Поняття про психічний розвиток у сучасній психології. Аналіз основних концепцій психічного розвитку.
16. Рушійні сили психічного розвитку
17. Основні фактори психічного розвитку.
18. Біологічні передумови психічного розвитку.
19. Значення соціальних факторів у розвитку психіки. Вплив навчання та виховання.
20. Діяльність як умова та засіб психічного розвитку дитини (спілкування, гра, пізнання, праця).
21. Поняття про провідну діяльність у віковій психології.
22. Поняття про сензитивні періоди розвитку. Основні сензитивні періоди.
23. Проблема співвідношення навчання та розвитку.
24. Поняття про рівень актуального та зону найближчого розвитку.
25. Проблема вікової періодизації, основні принципи.
26. Критерії вікової періодизації.
27. Вікові кризи та стабільні періоди розвитку.
28. Провідна діяльність і віковий період.
29. Психічні новоутворення як критерій вікової періодизації.
30. Акселерація психічного розвитку: причини та наслідки.
31. Періодизація психічного розвитку за Д. Б. Ельконіним.
32. Періодизація психічного розвитку за Е. Еріксоном.
33. Стадії та закономірності соціалізації за А. В. Петровським.
34. Психосексуальні стадії розвитку особистості за З. Фрейдом.
35. Характеристика фази новонародженості.
36. Основні ознаки кризи новонародженості.
37. "Комплекс поживлення" як перша соціальна реакція новонародженої дитини.
38. Виникнення потреби в емоційному спілкуванні і його значення для психічного розвитку немовляти.
39. Формування передумов засвоєння мови в немовлячому віці.
40. Розвиток рухів немовляти.
41. Становлення прямоходіння в немовлячий період, його значення для психічного розвитку дитини.
42. Характеристика основних новоутворень немовлячого віку.
43. Соціальна ситуація розвитку дитини раннього віку.
44. Предметна діяльність як провідний вид діяльності в ранньому віці.
45. Види предметних дій. Знаряддєві дії.
46. Розумовий розвиток дитини раннього віку.
47. Проблема кризи трьох років.
48. Характеристика основних психічних новоутворень раннього віку.
49. Специфіка соціальної ситуації розвитку дошкільника.
50. Сюжетно-рольова гра як провідний вид діяльності дошкільника.
51. Структура розгорнутої форми ігрової діяльності дитини дошкільного віку.
52. Розвиток сюжетно-рольової гри в дошкільному віці. Етапи прийняття ролі.
53. Потреби дитини дошкільного віку та формування мотивів її поведінки.
54. Розвиток емоційно-вольової сфери дошкільника.

55. Розвиток мислення в дошкільному віці.
56. Особливості розвитку уваги та пам'яті дошкільнят.
57. Характеристика уяви в дошкільному віці.
58. Статеврольова ідентифікація в дошкільному віці.
59. Психологічна готовність дитини до навчання в школі (характеристика основних компонентів).
60. Інтелектуальна готовність дитини до навчання у школі.
61. Поняття про мотиваційну готовність до навчання у школі.
62. Емоційно-вольова готовність до навчання у школі.
63. Особистісна готовність до навчання у школі.
64. характеристика основних новоутворень періоду дошкільного дитинства.
65. Анатомо-фізіологічні особливості розвитку молодших школярів.
66. Аналіз соціальної ситуації розвитку молодшого школяра.
67. Особливості навчальної діяльності молодшого школяра.
68. Структура навчальної діяльності молодшого школяра та шляхи її формування.
69. Засвоєння моральних норм та правил поведінки в молодшому шкільному віці.
70. Рівні та стадії морального розвитку за Л. Колбергом.
71. Розвиток емоційно-вольової сфери молодших школярів.
72. Самооцінка молодших школярів.
73. Особливості взаємин та спілкування молодших школярів.
74. Психічні новоутворення в молодшому шкільному віці.
75. Анатомо-фізіологічні особливості розвитку підлітків.
76. Біологічний фактор у розвитку підлітків (статеве дозрівання, акселерація)
77. Соціальна ситуація розвитку підлітка
78. Почуття дорослості як центральне новоутворення в підлітковому віці.
79. Розвиток пізнавальних процесів та інтересів підлітків.
80. Новоутворення особистості в підлітковий період.
81. Розвиток самосвідомості підлітка.
82. Комунікативна діяльність в підлітковому віці: перебудова взаємин з однолітками та дорослими.
83. Проблема "важких" підлітків: причини та умови профілактики.
84. Соціальна ситуація розвитку в старшому шкільному віці.
85. Перебудова взаємин з однолітками та дорослими на етапі ранньої юності.
86. Формування статево-рольових цінностей та статево-рольового самовизначення в ранній юності.
87. Дружба і кохання в ранній юності.
88. Мотиви поведінки та ціннісні орієнтації в юності.
89. Професійне самовизначення в ранній юності.
90. Основні новоутворення раннього юнацького віку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология. М.: Академия, 1997.
2. *Анн Л. Ф.* Психологический тренинг с подростками. — СПб.: Питер, 2003.
3. *Вікова та педагогічна психологія:* Навч. посіб. О.В. Скрипченко Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. — К.: Просвіта, 2003. ;
4. *Вікова психологія* /За ред. Г. С. Костюка. — К., 1976.
5. *Возрастная и педагогическая психология* / Под ред. А. В. Петровского. — М., 1979.
6. *Возрастная и педагогическая психология* / Под ред. М. В. Гамезо и др. — М., 1984.
7. Волков Б. С., Волкова Н. В. Детская психология. От рождения до школы: Питер: 2009 С240
8. Гамезо М.В., Петрова Е.А., Орлова Л.М. - Возрастная и педагогическая психология - М : Педагогическое общество России 2003
9. *Заброцький М. М.* Вікова психологія. К.: МАУП, 1998.
10. Колюцкий В.Н. Возрастная психология. М.: ТЦ Сфера, Юрайт, 2001 г., 464 с.
11. *КонИ. С.* Психология старшеклассника. — М., 1986.
12. *Крайг Г.* Психология развития. — СПб., 2000.
13. *Кулагина И. Ю.* Возрастная психология. Развитие ребенка от рождения до 17 лет: Учеб пособие — М., 1997.
14. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н. - Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека - 2001
15. *Лисина М. И.* Общение, личность и психика ребенка. — М.; Воронеж, 1997.
16. *Мухина В. С.* Возрастная психология. – М., 1997
17. *Мухина В. С.* Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество. — 3-е изд. — М., 2006
18. *Мухина В. С.* Детская психология. — М., 1990.
19. *Мухина В. С.* Таинство детства. М., 1997.
20. *Мухина В. С.* Шестилетний ребенок в школе. — 2-е изд. — М, 1990.
21. *Немов Р. С.* Психология: В 3 кн. - Кн. 2. - М., 1998.
22. *Непомнящая Н. И.* Становление личности ребенка 6-7 лет. — М., 1992.
23. *Обухова Л. Ф.* Возрастная психология. — М., 2001.
24. *Обухова Л. Ф.* Детская психология: теории, факты, проблемы, — М., 1998.
25. Практикум по возрастной и педагогической психологии / Под. ред. Щербакова А.И. М.
26. Психическое развитие в младшем школьном возрасте / Под ред. В. В. Давыдова. М.: Педагогика, 1990.
27. *Психология младших школьников* / Под ред. В. В. Давыдова. — М., 1990.
28. *Психология подростка. Полное руководство* / Под общ. ред. А.А Реана. – СПб., М.,2003
29. *Райс Ф.* Психология подросткового и юношеского возраста — СПб.: Питер, 2000.
30. *Реан А. А., Коломинский Я. Л.* Социальная педагогическая психология — СПб, 1999
31. *Савчин М.В, Василенко Л.П.* Вікова психологія: Навч. посіб. – К.: Академвидав. 2005
32. Смирнова Е. О. Психология ребенка. М.: Школа Пресс, 1996.
33. Урунтаева Г. А. Дошкольная психология. М.: Просвещение, 1996.
34. *Фельдштейн Д. И.* Проблемы возрастной и педагогической психологии. — М.,1995.
35. *Шаповаленко И. В.* Возрастная психология (Психология развития и возрастная

психология). — М.: Гардарики, 2004.

Додаткова

36. *Ананьев Б. Г.* Человек как предмет познания. — Л., 1968.
37. *Божович Л. И.* Личность и ее формирование в детском возрасте. - М., 1968.
38. *Возрастные и индивидуальные особенности подростков / Под ред. Д. Б. Эльконина. Т. В. Арагуновой. — М., 1967.*
39. *Выготский Л. С.* Психология. - М.: ЗКСМО-ПРЕСС, 2000.
40. *Запорожец А. В.* Избранные психологические труды / Под ред. В. В. Давыдова, В. П. Зинченко: В 2 т. - М., 1986.
41. *Лейтес Н. С.* Способности и одаренность в детские годы. — М., 1984.
42. *Лишение родительского попечительства / Под ред. В. С. Мухиной М., 1983.*
43. *Пиаже Ж.* Избранные психологические труды. — М., 1969.
44. *Эльконин Д. Б.* Избранные психологические труды / Под ред. В. В. Давыдова, В. П. Зинченко. — М., 1989.
45. *Эриксон Э.* Детство и общество — СПб 1996
46. *Эриксон Э.* Идентичность: юность и кризис. — М., 1996.